

ศึกษาพละ 5 ในคัมภีร์มิลินทปัญหา

Study of Five Balas in Milinda Panha Scripture

พระชัยวร ขนติโก (สำรวมจิตต์)¹ พระศรีสมโพธิ² และสามารถ สุขุประการ³

Phra Chaivorn Khantigo (Samromjit), Phrasrisombhot and Sarmart Sukhuprakarn

Received: August 22, 2024

Revised: June 10, 2025

Accepted: June 11, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพละ 5 ในคัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเอกสาร จากคัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อรรถกถา ตำราและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า ความเป็นมาและความสำคัญลินทปัญหา เป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนา ที่แต่งขึ้นโดยอิงเรื่องราวในประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับเรื่องพระธรรมวินัย โดยย่อพระไตรปิฎกลงไว้ด้วยวิธีเสวนา แบ่งออกเป็น 6 ส่วน คือ 1) บุพพโยค ประวัติของพระนาคเสนและพระเจ้ามิลินท์ 2) มิลินทปัญหา ปัญหาเจ็ดอันเดียว 3) เมณฑกปัญหา ปัญหาสองเจ็ดอัน 4) อนุমানปัญหา เรื่องที่รู้โดยอนุमान 5) ลักษณะปัญหา ลักษณะแห่งธรรมต่าง ๆ และ 6) อุปมาภพปัญหา มีพละ 5 รากศัพท์มาจาก พล ธาตุ ในภาษาบาลี หมายถึง ความแข็งแรง, พลัง, อำนาจ, กำลังทำให้เข้าใจธรรมะได้ง่าย เป็นอุปกรณ์ในการศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างดี สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ตั้งแต่เบื้องต้นไปสู่พระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: พละ 5, คัมภีร์มิลินทปัญหา, พระพุทธศาสนา

¹ คณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์; Sangha in Nakhonsawan Province

²⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: sombat01011986@gmail.com

Abstract

This research aims to examine the "Five Strengths" (Panca Bala) in the Milinda Panha scripture. It employs a qualitative approach through document analysis, including the Milinda Panha scripture, the Tripitaka published by Mahachulalongkornrajavidyalaya University, commentaries, and relevant scholarly works. The study finds that the Milinda Panha scripture, significant to Buddhism, was historically composed and contains dialogues summarizing the Buddha's teachings and disciplines (Dhamma and Vinaya). It comprises six sections: 1) Introductory, covering the biographies of Nagasena and King Milinda; 2) Milinda's single-question dialogues; 3) Dialogues on dual issues; 4) Inferential dialogues; 5) Characteristic dialogues; and 6) Comparative dialogues. The "Five Strengths," derived from the Pali root "bala," meaning strength, power, and energy, facilitate understanding the Dharma, serving as effective tools for studying and practicing Buddhism. These strengths can be applied practically to enhance life quality from initial stages towards the ultimate Buddhist goal of Nirvana.

Keywords: Five Strengths, Milinda Panha Scripture, Buddhism

บทนำ

สังคมไทยที่ได้รับความเจริญแบบสมัยใหม่ ย่อมมีความเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์ในความเป็นไทยให้เข้ากับยุคสมัย โดยรักษาความเป็นไทยดั้งเดิมที่มีความโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีไมตรีต่อบุคคลอื่น เป็นต้น จัดว่าเป็นสังคมที่มีพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางจิตใจ สะท้อนถึงบุคลิกของคนไทยมาตั้งแต่เกิดจนตาย

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนานับเป็นประโยชน์ต่อผู้นำไปปฏิบัติ จัดว่าเป็นจิตแพทย์เยียวยารักษาโรคทางจิตใจของตนเองและคนข้างเคียง หลักธรรมที่สำคัญปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนาคือพระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสาวกไว้อย่างครบถ้วน นอกจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ยังมีคัมภีร์สำคัญที่รจนาโดยคณาจารย์รุ่นหลัง ๆ จากสมัยพระเจ้าอโศก (พ.ศ. 298) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2563) เป็นต้นมาอีก เช่น คัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์วิมุตติมรรค คัมภีร์วิสุทธิมรรค หรือคัมภีร์ฝ่ายมหายานที่สำคัญ เช่น คัมภีร์มุล

มัธยมการิกา โปธิสัตว์จรรยาวตาร เป็นต้น คัมภีร์มิลินทปัญหาจัดเป็นคัมภีร์ประเภท “ปกรณ์วิเสส” เป็นคัมภีร์หรือหนังสือที่มีความพิเศษแตกต่างจากคัมภีร์ในพุทธศาสนาทั้งหลายที่มีอยู่เดิม เพราะมิได้แต่งอธิบายธรรมตามคัมภีร์ใดคัมภีร์หนึ่งโดยเฉพาะอย่างคัมภีร์อรรถกถาฎีกาและอนุฎีกา หรือโยชนา แต่เป็นคัมภีร์หรือหนังสือที่พระคันถรจนายจารย์รจนขึ้น เพื่อแสดงความคิดเห็นอันเป็นภูมิปัญญาของท่าน โดยศึกษาค้นคว้าและรวบรวมจากคัมภีร์ต่าง ๆ ซึ่งคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นบทสนทนาถามตอบธรรมระหว่างพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสน มีปรากฏหลักฐานหลักฐานอยู่ในบทสนทนาตลอดทั้งคัมภีร์ การยกอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบให้เห็นภาพและเข้าใจสภาวะธรรมได้ง่ายขึ้น ในหลักฐานหมวดหนึ่ง ๆ ได้ถูกพระเจ้ามิลินท์ตั้งเป็นปัญหาถามพระนาคเสนแยกเป็นข้อ ๆ และพระนาคเสนได้แยกตอบเป็นข้อ ๆ ไปตามลำดับด้วยความลึกซึ้งและยกอุปมาเปรียบเทียบอย่างสละสลวย เช่น ลักษณะของศีล สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นต้น ทำให้เข้าใจได้ง่าย

ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาหลักพละ 5 ได้แก่ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งโดยมากแสดงไว้แต่เพียงหัวข้อ นำมาเปรียบเทียบกับการอธิบายพละ 5 ของพระนาคเสนในคัมภีร์มิลินทปัญหา ว่ามีความเหมือนหรือความต่างกันอย่างไร และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันอย่างไร จึงได้ทำวิจัยเรื่องนี้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพละ 5 ในคัมภีร์มิลินทปัญหา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) กล่าวคือศึกษาอ้างอิงจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและหนังสือวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิอื่น ๆ มุ่งเน้นศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพละ 5 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์มิลินทปัญหา นำมาเปรียบเทียบกันและการอภิปรายผลการศึกษา

สรุปผลการวิจัย

พละ 5 ในคัมภีร์มิลินทปัญหา พบว่า คัมภีร์มิลินทปัญหา คือ ปกรณ์ว่าด้วยการถามและการตอบปัญหาของพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสนเถระ ข้อเสนอของนักปราชญ์ระหว่าง 2 ท่านนี้ได้รวบรวมไว้เป็นคัมภีร์สำคัญ เรียกว่า “มิลินทปัญหา” โดยกำหนดประเด็นในการศึกษาพละ 5 ในคัมภีร์มิลินทปัญหา หลักธรรมพละ 5 คือ กำลังหรือพลัง 5 ข้อ เช่นเดียวกับอินทรี 5 คือ 1) สัทธา พละ กำลังคือศรัทธา 2) วิริยพละ กำลังคือวิริยะ 3) สติพละ กำลังคือสติ 4) สมาธิพละ กำลังคือ

สมาธิ 5) ปัญญาพละ กำลังคือปัญญา องค์ธรรมนี้เป็นกำลังสำคัญ ซึ่งทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง ดำรงอยู่ในสัมปยุตตธรรมทั้งหลายอย่างไม่หวั่นไหว อันธรรมที่เป็นปฏิกิริยา เช่น นิรวณฺเณ ครอบงำไม่ได้ เป็นองค์ธรรมที่คอยเกี่ยวพันหลักธรรมอื่น อันจะเป็นหนทางสู่อริยมรรคปฏิบัติ จัดอยู่ในจำพวกโพธิปักขิยธรรม หลักธรรมที่เป็นเครื่องกระทำให้แจ้งพระนิพพาน แบ่งออกเป็น 6 ส่วน คือ 1) บุพพโยค ประวัติของพระนาคเสนและพระเจ้ามิลินท์ 2) มลิตปัญหา ปัญหาเจ็ดเดียว 3) เมณฑกปัญหา ปัญหาสองเจ็ดเดียว 4) อนุมานปัญหา เรื่องที่รู้โดยอนุมาน 5) ลักษณะปัญหา ลักษณะแห่งธรรมต่าง ๆ และ 6) อุปมาภยาปัญหา เรื่องที่จะพึงทราบด้วยอุปมา ในประเทศพม่าจัดคัมภีร์นี้เป็นคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก หมวดขุททกนิกาย ส่วนประเทศไทยจัดเป็นคัมภีร์ชั้นปกรณ์วิเสส มีการศึกษากันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่ไม่เป็นที่แพร่หลาย กระทั่งสมัยรัชกาลที่ 3 มีการแปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ครบทั้งคัมภีร์ และมีการแปลต่อมาอีกหลายสำนวน จึงเป็นที่นิยมศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา และถ่ายทอดแก่เยาวชนในรูปแบบหนังสือและภาพยนตร์การ์ตูน ในปัจจุบันพละ 5 อันได้แก่ กำลังที่มีอยู่ในตน แบ่งได้คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา เป็นหลักธรรมที่สำคัญ และเป็นองค์ธรรมพื้นฐานในการปฏิบัติหลักธรรมอื่นอีกซึ่ง อันจะเป็นไปอย่างความละแล้วซึ่งตัณหาและอวิชชา ผู้ปฏิบัติหลักธรรมที่ปรารถนาเจริญทั้งสมณะและวิปัสสนาต้องพึงสังวรระลึกพื้นฐานในเรื่องของพละ 5 ให้จงหนัก ไม่ว่าในเรื่องของความหมาย ประเภท ลักษณะการดำรงอยู่ของพละ เพราะถ้าผู้ปฏิบัติเข้าใจความสำคัญและรู้แจ้งแทงตลอดในพละ 5 นอกจากจะได้ใช้หลักธรรมพละ 5 ไปเกี่ยวพันหลักธรรมอื่นให้การปฏิบัติมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นยังมีอันสงสของพละ 5 ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในตนอีกด้วย

พละ 5 ในการแก้ไขปัญหาสังคม พบว่า สัทธาพละทำให้มีศรัทธาในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า วิริยพละทำให้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม และให้กุศลธรรมเกิดขึ้น มีความบากบั่นมั่นคง สติพละทำให้มีสติประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณารักษาดน สมาธิพละทำให้สงบออกจากกามและอกุศลธรรมแล้วบรรลุญาณ ปัญญาพละทำให้มีปัญญาพิจารณาเห็นความเกิดดับ ขำแรรกภิเลส ทำให้ถึงความพ้นทุกข์ สังคมไทยยังขาดการพัฒนาทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะปัญหาการขาดพละ 5 ในสังคมไทย คือ คนในสังคมไทย มีความเชื่อที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากหลักธรรมหรือขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับคำสอนและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาอยู่ในภาวะขาดศรัทธาที่ถูกต้อง นำไปสู่การปฏิบัติที่หลงทิศผิดทาง เช่น การกราบไหว้บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเครื่องรางของขลังต่าง ๆ ส่งผลกระทบร้ายแรงต่อสังคมและพระพุทธศาสนาเพราะคนในสังคมมุ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านวัตถุคาดหวังความสุขที่ได้จากการครอบครองทรัพย์สินและชื่อเสียงเกียรติยศ จึงขาดการพัฒนาทางด้านจิตใจกลายเป็นวิกฤติสังคมและความเสื่อมโทรมในตัว

มนุษย์ ซึ่งปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุมาจากคนตกอยู่ในอำนาจความชั่วร้ายของกามคุณ เสพอารมณ์ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (ค่านิยมในการบริโภควัตถุ) จึงเกิดความประมาทหลง เพลิดเพลินใน กามสุข มองข้ามความสำคัญของการพัฒนาตน การพัฒนาพละ 5 เป็นหลักการ พัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถยกระดับจิตใจให้เกิดคุณธรรมอย่างสูง จนเกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อโลกและชีวิต เป้าหมายของการฝึกพัฒนาตนหรือการพัฒนาพละ 5 อยู่ที่การ พึ่งพาตนเองได้

การประยุกต์ใช้พละ 5 ในพระพุทธศาสนา พบว่า การประยุกต์ใช้พละ 5 ประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา หากบุคคลใดปฏิบัติตามหลักธรรมพละ 5 ได้ตามหลักธรรมคำ สอนย่อมสำเร็จมรรคผล มีตนเองและพระธรรมเป็นที่พึ่งได้ ถ้าชาวพุทธหันมาใช้วิธีการศึกษาฝึกฝน พัฒนาตนตามหลักการที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนาด้วยการพัฒนาพละ 5 เพื่อให้เกิดปัญญาโดยมี ความเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกฝนพัฒนาจะประสบความสำเร็จได้ด้วยการฝึก และมีความไม่ประมาทใน การเพียรปฏิบัติอยู่เสมอ ย่อมเป็นหลักประกันได้ว่ามีแต่ความเจริญไม่มีเสื่อม ทั้งในด้านศาสนา ด้าน บุคคลและทางด้านสังคม ปรากฏในตอนต้นของคัมภีร์มิลินทปัญหา ในส่วนที่เรียกว่า มิลินทปัญหา กัณฑ์ ลำดับที่ 10 ถึงลำดับที่ 15 แสดงถึง ลักษณะของศรัทธา ลักษณะของวิริยะ ลักษณะของสติ ลักษณะของสมาธิ และลักษณะของปัญญาไปตามลำดับ แสดงลักษณะรายละเอียดและยกอุปมา เปรียบเทียบอันเป็นอัตลักษณ์ของคัมภีร์มิลินทปัญหา มีเนื้อความสัมพันธ์สอดคล้องกับพระไตรปิฎก และอรรถกถา หัวใจสำคัญคือ ทำให้เข้าใจธรรมะได้ง่าย เป็นอุปกรณ์ในการศึกษาและปฏิบัติธรรม อย่างดี สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ตั้งแต่เบื้องต้นไปสู่พระนิพพานอันเป็นเป้าหมาย สูงสุดในพระพุทธศาสนา

พละ 5 เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญในการเป็นผู้ปฏิบัติที่ต้อง “ไม่หวั่นไหว” และ พร้อมที่จะเผชิญหน้าด้วยพละ 5 ดังนี้

1. ศรัทธาพละ ต้องศรัทธาอย่างเต็มที่ในความเชื่อ ว่าการปฏิบัติหลักธรรมจะแสดงผล ได้จริง ซึ่งสามารถปรับสมดุลของหลักธรรมที่ได้ปฏิบัติแล้วนำไปเป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพ ตนและคำนึงถึงประโยชน์และความสำคัญของผู้ปฏิบัติว่าจะเกิดประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของบุคคลอื่นได้อย่างไร ถ้ามีศรัทธาอันบุคคลกระทำทำให้เต็มรอบแล้วจะเป็นตัวสะสมพลัง

2. วิริยะพละ ต้องใช้การปฏิบัติที่ต้องอาศัยศรัทธาและความอดุสาหะ กล่าวคือต้อง มองกระบวนการการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาการเจริญหลักธรรมหรือการพัฒนาของจิตตรงหน้า สามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดและที่สำคัญจะทิ้งไม่ได้อันขาดแม้แต่หน้าที่เดียว คือ การมองที่จิตว่ายัง ดำรงอยู่ซึ่งหลักธรรมหรือไม่ ถ้าหากว่าจิตยังมีกำลังความเพียรทรงไว้ในตน การดำเนินการ

พัฒนาการปฏิบัติหลักธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตย่อมยังมีอานุภาพในอันจะทรงไว้ซึ่งการพัฒนาต่อไป

3. สติพละ หลักธรรมข้อนี้สำคัญมาก ในการนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิต กล่าวคือ การดำรงอยู่ของมนุษย์ในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการแข่งขันกันสูงในทุก ๆ ด้านของชีวิตบุคคลต้องทรงกำลังของสติในตนเองให้มีความพร้อมบริบูรณ์ในทุกเวลาในที่ จึงจะสามารถนำพาตนเองพร้อมด้วยบุคคลอันเป็นที่รักยิ่งหลุดพ้นจากการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นในสังคมปัจจุบัน ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าบุคคลซึ่งไม่มีความประมาท คือ บุคคลผู้ทรงไว้ซึ่งสติ

4. สมาธิพละ กำลังของจิตให้มีสิ่งรู้แล้วนำกำลังสติให้มีสิ่งระลึก หมายความว่าเมื่อบุคคลใดทำกิจของตนอย่างหนึ่งบุคคลนั้นพึงเพ่งจิตของตนให้รู้ในสิ่งนั้น บุคคลทำได้อย่างนี้ตลอดเวลาในทุกขณะจิตนั้น เมื่อนั้นปัญญาอันเป็นธรรมแห่งการหลุดพ้นย่อมยังเกิดขึ้นแล้วพัฒนาการปฏิบัติให้เจริญยิ่งขึ้นตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อนั้นสามารถกล่าวได้ว่าบุคคลนั้นได้ปรารถนาหลักธรรมคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว

5. ปัญญาพละ ต้องมีกำลังในการ “รู้จริง” “รู้แจ้ง” และ “รู้รอบ” ในกระบวนการจาก จุดเริ่มต้น คือ การปฏิบัติหลักธรรมตามแนวพุทธศาสนาแล้วนำปัญญาที่เกิดขึ้นแก่ตน ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนและพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีงาม ปัญญาเปรียบดังประทีปส่องนำทางฉันใด ปัญญา คือ หนทางแห่งการพ้นทุกข์ฉันนั้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความเป็นมาและความสำคัญของคัมภีร์มิลินทปัญหา พบว่า เป็นคัมภีร์ปฐมเหตุแห่งการแต่งวรรณคดีพระพุทธศาสนาเล่มแรกในยุคหลัง พุทธปรินิพพานที่มีหลักฐานปรากฏจนตราบเท่าทุกวันนี้ ซึ่งกล่าวถึงหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้าที่มีคุณค่าทั้งในด้านเนื้อหาสาระที่สอดคล้องต้องตามบาลีพระไตรปิฎกและในด้านอรรถรสแห่งวรรณคดีบาลีเป็นคัมภีร์อธิบายพุทธปรัชญาที่มีลีลาการดำเนินเรื่องที่ชวนติดตาม เช่นเดียวกับบทสนทนาของพลาโต (Dialogues of Plato) วิธีการที่พระนาคนเสนใช้ตอบโต้ปรับวาททำให้นึกถึงวิธีการที่โสเครตีสใช้หักล้างวาทะของนักปรปักษ์ ลักษณะและข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ ทั้งที่เป็นพระภิกษุชนกัลยาณชนและพระอริยบุคคล เรื่องปฏิบัติ เรื่องไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา เรื่องเกี่ยวกับโลก จักรวาลและมนุษย์ เรื่องกิเลส เรื่องกรรม เรื่องวิบากแห่งกรรมหรือสังสารวัฏ เรื่องปรมัตถธรรมว่าด้วยเรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูปและเรื่องนิพพาน เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องอริยสัจ 4 เรื่องมรรค 8 เรื่องธรรมทั้งปวงที่เป็นระดับโลกียธรรม พลละ 5 ในคัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์มิลินทปัญหา คือ ปกรณ์ว่าด้วยการถามและการตอบ

ปัญหาของพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสนเถระ ข้อสนทนาของนักปราชญ์ระหว่าง 2 ท่านนี้ ได้รวบรวมไว้เป็นคัมภีร์สำคัญ เรียกว่า “มิลินทปัญหา” พละ 5 ได้แก่ 1) สัทธาพละ กำลังคือศรัทธา 2) วิริยพละ กำลังคือ วิริยะ 3) สติพละ กำลังคือสติ 4) สมาธิพละ กำลังคือสมาธิ 5) ปัญญาพละ กำลังคือปัญญา องค์ธรรมนี้เป็นกำลังสำคัญ ซึ่งทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงดำรงอยู่ในสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย อย่างไม่หวั่นไหว อันธรรมที่เป็นปฏิปักษ์เช่นนิวรณ์ ครอบงำไม่ได้เป็นองค์ธรรมที่คอยเกี่ยวพัน หลักธรรมอื่น อันจะเป็นหนทางสู่ริยมรรคปฏิบัติ จัดอยู่ในจำพวกโพธิปักขิยธรรม หลักธรรมที่เป็นเครื่องกระทำให้แจ้งพระนิพพาน ซึ่งทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงดำรงอยู่ในสัมปยุตตธรรมทั้งหลายอย่างไม่หวั่นไหว อันธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ เช่น นิวรณ์ ครอบงำไม่ได้ เป็นองค์ธรรมที่คอยเกี่ยวพันหลักธรรมอื่น ซึ่งสอดคล้องกับพระญาณสุนทร (วิสุรย์ ปาสาทิโก) (2549) ได้อธิบายในหนังสือธรรมะปฏิบัติว่าวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นเหตุในอินทรีย์และพละ ทำให้ตื่นตัว ทำให้เกิดพลังทางจิตแล้วมาส่งเสริมปัญญามีความเข้มแข็ง ขจัดความเลวร้ายภายในตนออกไป อินทรีย์ 5 คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาเหล่านี้ผู้ปฏิบัติโดยความจริงต้องทำให้เกิดมี เพื่อขจัดศัตรูที่ลับคือ “อวิชชา” อันเป็นกิเลสที่มีอยู่ภายในตัว ยังวิปัสสนาให้เกิดขึ้น ศรัทธาความเลื่อมใสเป็นปฏิปักษ์ต่อความไม่เชื่อ ซึ่งเป็นกิเลสตัณหา 1) วิริยะความเพียรพยายามเป็นปฏิปักษ์ต่อความเกียจคร้าน 2) สติความระลึกได้เป็นปฏิปักษ์ต่อความประมาทหลงลืม 3) สมาธิ ความพร้อมทั้งกายและจิต มีความมุ่งมั่น อิสระเป็นปฏิปักษ์ต่อความรัก ความชัง ความง่วง ความฟุ้งซ่านและลังเล 4) ปัญญา ความวิเคราะห์เจาะลึกในรูป-นาม เพื่อเห็นความจริงเป็นอนิจจัง ทุกขังและอนัตตา ซึ่งสอดคล้องกับธัชชิตา แก้วภราดัย (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พละ 5 ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน 4” อธิบายว่า พละ 5 กับอิทธิบาท 4 เมื่อนำไปปฏิบัติโดยมีธรรม 2 หมวดนี้ใช้ร่วมกัน ย่อมเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในด้านการปฏิบัติธรรม การศึกษาและการทำงาน เป็นไปเพื่อจุดหมายเดียวกัน โดยใช้อิทธิบาท 4 เป็นแกนนำขับเคลื่อน และใช้พละ 5 เป็นกำลังขับเคลื่อนจากภายใน ซึ่งเป็นกำลังเกี่ยวพันจิตใจให้เข้มแข็งเป็นหลักธรรมประคับประคอง คือมีความสัมพันธ์กันทั้ง 2 หลักธรรม โดยใช้เป็นเครื่องมือกันและกันเกื้อกูลกัน สามารถสร้างความมั่นคงให้กับบุคคลในการปฏิบัติธรรม การศึกษาและการปฏิบัติงานนำไปสู่ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพได้เป็นอย่างดี และเจริญยิ่งขึ้นตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

พละ 5 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่เป็นกำลังสำคัญในการบรรลุถึงพระนิพพาน ในการเจริญพละ 5 นั้น สัทธาพละทำให้มีศรัทธาในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า วิริยพละทำให้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม และให้กุศลธรรมเกิดขึ้น มีความบากบั่นมั่นคง สติพละทำให้มีสติประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณารักษาดิน สมาธิพละทำให้สงบออกจากกามและ

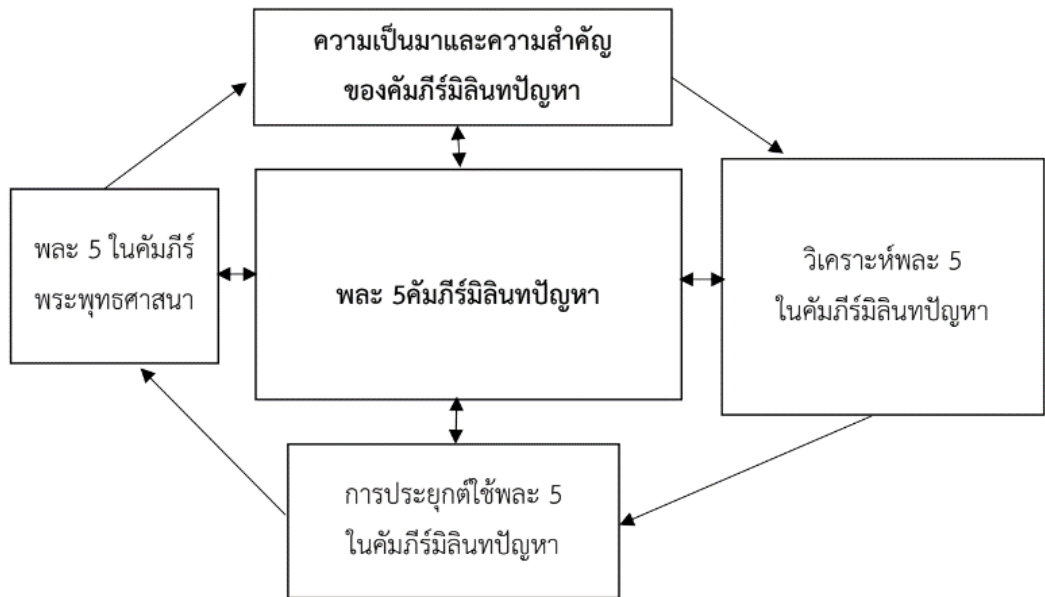
อกุศลธรรมแล้วบรรลุนิพพาน ปัญญาพละทำให้มีปัญญาพิจารณาเห็นความเกิดดับ ขำแรกกิเลส ทำให้ถึงความเพนทุกขซึ่งสอดคล้องกับพระคันธसारิกวงศ์ (2594) ได้อธิบายในหนังสือ โพธิปักขิยธรรม ว่า พละ มีรูปวิเคราะห์ (คำจำกัดความ) เป็นปฏิปักษ์ขมเม พลินยิตติ = พลานิ (สภาวะโดยยอมกำจัดธรรมที่ตรงกันข้าม สภาวะนั้นชื่อว่าพละ กำลังทั้งหลาย) หมายถึงสภาวะที่มีกำลัง ถ้าบุคคลพยายามสั่งสมยอมมีกำลังในการกำจัดกิเลสที่ตรงกันข้าม ทำให้บรรลถึงการตรัสรู้ธรรมในพระพุทธศาสนา ฉะนั้น พลธรรมจึงเป็นหนึ่งในโพธิปักขิยธรรม 37 ซึ่งสอดคล้องกับพระญาณสุนทร (วิฑูรย์ ปาสาทิโก) (2549) ได้อธิบายในหนังสือธรรมะปฏิบัติ 2 ว่าวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นเหตุในอินทรีย์และพละ ทำให้ตื่นตัว ทำให้เกิดพลังทางจิต แล้วมาส่งเสริมปัญญามีความเข้มแข็ง ขจัดความเลวร้ายภายในตนออกไป อินทรีย์ 5 คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาเหล่านี้ผู้ปฏิบัติโดยควรต้องทำให้เกิดมี เพื่อขจัดศัตรูที่ลึกลับคือ “อวิชชา” อันเป็นกิเลสที่มีอยู่ภายในตัว ยังวิปัสสนาให้เกิดขึ้น ศรัทธาความเลื่อมใสเป็นปฏิปักษ์ต่อความไม่เชื่อ ซึ่งเป็นกิเลสต้นเหตุ 1) วิริยะ ความเพียรพยายามเป็นปฏิปักษ์ต่อความเกียจคร้าน 2) สติความระลึกได้ เป็นปฏิปักษ์ต่อความประมาทหลงลืม 3) สมาธิ ความพร้อมทั้งกายและจิต มีความมุ่งมั่น อิสระ เป็นปฏิปักษ์ต่อความรัก ความชัง ความง่วง ความฟุ้งซ่านและลังเล 4) ปัญญา ความวิเคราะห์เจาะลึกในรูป-นาม เพื่อเห็นความจริงเป็นอนิจจัง ทุกขังและอนัตตา

ปรากฏในตอนต้นของคัมภีร์มิลินทปัญหา ในส่วนที่เรียกว่า มิลินทปัญหากัณฑ์ ลำดับที่ 10 ถึง ลำดับที่ 15 แสดงถึงลักษณะของสัทธา ลักษณะของวิริยะ ลักษณะของสติ ลักษณะของสมาธิ และลักษณะของปัญญาไปตามลำดับ แสดงลักษณะรายละเอียดและยกอุปมาเปรียบเทียบกับอันเป็นอัตลักษณ์ของคัมภีร์มิลินทปัญหา มีเนื้อความสัมพันธ์สอดคล้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา หัวใจสำคัญคือ ทำให้เข้าใจธรรมะได้ง่าย เป็นอุปกรณในการศึกษาและปฏิบัติธรรม อย่างดี สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งสอดคล้องพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงพละ 5 ไว้ในหนังสือ โพธิปักขิยธรรมที่เป็นธรรมสูงสุดแห่งการรู้แจ้ง 37 ประการว่า คำว่า “พละ” นี้แปลว่า “กำลัง” ซึ่งหมายถึง องค์ประกอบที่ช่วยให้ช่วยให้ช่วยให้นักปฏิบัติหรือโยคาวจรผู้นั้นบรรลุเป้าประสงค์ของตนได้อย่างสมบูรณ์ มีสัทธาพละ วิริยะพละ สติพละ สมาธิพละ และปัญญาพละ บางแห่งท่านเรียกว่า “อินทรีย์” แปลว่าความเป็นใหญ่เหมือนนกอินทรีย์ยอมใหญ่กว่านกใด ๆ ในป่า ฉะนั้น ตาเป็นใหญ่ในการดู หูเป็นใหญ่ในการฟัง เป็นต้น คือจะเอาหูมาดู เอาตาไปฟังไม่ได้นั่นเอง आयตนะ 6 ตา หู จมูก ลิ้น กาย จิต เหล่านี้ต่างใหญ่ในหน้าที่ต่างกัน จึงเรียกว่า “อินทรีย์” ความเป็นใหญ่ในที่นี้ 1) สัทธาเป็นใหญ่ด้านความเชื่อ 2) วิริยะ เป็นใหญ่ด้านความเพียร 3) สติ เป็นใหญ่ด้านความระลึกได้ 4) สมาธิ เป็นใหญ่ด้านความมั่นใจ ความหนักแน่นความนิ่งนานและความมั่นคงแล 5) ปัญญา เป็นใหญ่ด้าน

วิจารณ์ วิเคราะห์ พิจารณาเหตุผลว่าผิดถูกอย่างไร ควร-ไม่ควรอย่างไร ข้อปัญหาทั้งปวงที่ตนเกี่ยวข้อง เข้าใจปัญหา เข้าถึงปัญหา และพัฒนาตนให้พร้อมเมื่อเข้าใจปัญหาแล้ว กล่าวคือถ้าช่วยให้ละ ถ้าดีให้เจริญ ธรรมะ 5 ข้อต่างเป็นปัจจัยแห่งกันและกัน (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2551) ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาประทีป ปทีโป (ครูทสังข์) (2557) พบว่า ขอบเขตและความหมายของหลักธรรมที่เกี่ยวข้องที่สนับสนุนพละ 5 ที่เรียกว่า “โพธิปักขิยธรรม” ได้แก่ ธรรมที่เกิดการเกื้อกูลให้เกิดความรู้แจ้งหรือธรรมที่สนับสนุนอริยมรรคมี 37 ประการ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 อธิเบทา 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรคมองค์ 8 การประยุกต์ใช้พละ 5 ในการพัฒนาตนและการพัฒนาชีวิตที่ดีงามหรือการที่บุคคลจะประสบความสำเร็จในชีวิตในด้านต่าง ๆ นั้น ทั้งทางโลกและทางธรรมต้องพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือ กายภavana ศีลภavana จิตภavana และปัญญาภavana ซึ่งสอดคล้องกับพระครูใบฎีกาเสมอ ธมมวณฺโณ (เป่ากระโทก) (2557) พบว่า พละ 5 คือธรรมที่เป็นกำลังในการประพฤติปฏิบัติในหน้าที่ของตน ซึ่งประกอบไปด้วย ก. หลักสัทธาพละ ความเชื่อเป็นกำลังควบคุมความสงสัย ข. หลักวิริยะพละ มีความเพียรเป็นกำลังควบคุมความเกียจคร้าน ค. หลักสติความระลึกได้เป็นกำลังควบคุมความประมาท ง. หลักสมาธิความตั้งใจแน่วแน่มั่นคงเป็นกำลังในการควบคุมความฟุ้งซ่าน และ จ. หลักปัญญาเป็นกำลังควบคุมความเพิกเฉยไม่สนใจ ความหลงมกภายในการเป็นข้าราชการตำรวจ เพื่อช่วยให้การปฏิบัติของแต่ละฐานของสติปัฏฐาน 4 ให้มีความเจริญก้าวหน้าไม่หยุดจิต สามารถกำหนดรู้ทันสภาวะต่าง ๆ และนำมาพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จิตเกิดความเป็นสมาธิตั้งมั่น มีปัญญาเห็นความจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์ เข้าสู่ระดับญาณรู้แจ้งตามความจริงซึ่งเรียกว่า วิปัสสนาญาณ จิตของผู้ปฏิบัติย่อมเข้าสู่กระแสแห่งธรรม อริยมรรค อริยผล และนิพพาน หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายได้ในที่สุด

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

คัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นหนังสือที่มีความสำคัญในทางพระพุทธศาสนา สามารถอ่านเข้าใจง่ายเพราะเป็นการถามตอบที่สามารถเปรียบเทียบให้เห็นอย่างเด่นชัด ดังนั้นงานต่าง ๆ ควรนำหลักธรรม ผละ 5 ในคัมภีร์มิลินทปัญหาไปปรับใช้ในการทำงานหรือการจัดการประชุมเพื่อสัมมนา และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือกำลังจะเกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. กรมการศาสนาหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรจัดให้มีการปฐกฐา วิสัชนา เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับผละ 5 เพื่อเป็นการสืบทอดหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ให้ความมั่นคงต่อไป
2. กระทรวงศึกษาธิการควรนำหลักธรรม ผละ 5 ในคัมภีร์มิลินทปัญหาบรรจุในการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ธฤชิตา แก้วภราดัย. (2561). *ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพละ 5 กับอิทธิบาท 4*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูใบฎีกาเสมอ ธมฺมวฑฺฒโน (เป่ากระโทก). (2556). *วิธีการประยุกต์หลักพละ 5 ในพระพุทธศาสนา เถรวาทเพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจ*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระคันธสารภิวังศ์. (2594). *โพธิปักขิยธรรม*. กรุงเทพฯ : บริษัทบุญศิริการพิมพ์.

พระญาณสุนทร (วิฑูรย์ ปาสาทิโก). (2549). *ธรรมะภาคปฏิบัติ 2*. กรุงเทพฯ : นิติธรรมการพิมพ์.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2551). *โพธิปักขิยธรรม ธรรมะสูงสุดแห่งการรู้แจ้ง 37 ประการ*. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2563). *กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พระมหาประทีป ปทีโป (ครุฑสังข์). (2557). *ศึกษาพละ 5 ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

***Journal of Education
and Social Agenda***